

La dispariția unui mare eminescolog: DUMITRU IRIMIA

Lucia CIFOR

Pe 3 iulie 2009, s-a stins din viață unul dintre cei mai temeinici cercetători ai operei lui Mihai Eminescu; eminescologul Dumitru Irimia. Cunoscut în mediile universitare și științifice mai întâi prin contribuțiile de referință în domeniul gramaticii limbii române și al stilisticii, profesorul universitar ieșean și-a consacrat ultimele decenii de viață unei activități care i-a marcat și primii ani de carieră științifică și universitară: cercetarea operei lui Mihai Eminescu.

În linii mari, activitatea de eminescolog a lui Dumitru Irimia s-a materializat în multiple ediții critice ale operei (Mihai Eminescu, *Despre cultură și artă*, 1970; Mihai Eminescu, *Poezii*, 1994, 1997, 2000; Mihai Eminescu, *Opera poetică*, 1999, 2000, 2006), în volumul de autor *Limbaajul poetic eminescian* (din 1970) și mai ales în inițierea și coordonarea celor șapte volume ale dicționarului de concordanțe ale lexicului poetic eminescian (*Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume*, vol. I-II, 2002; *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume*, vol. I-IV, 2006; *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele prozei antume*, 2009), precum și în proiectarea și coordonarea unui dicționar de semne poetice, din care au apărut doar două volume (*Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice. I. Arte*, 2005; *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice. II. Elemente primordiale*, 2007).

Încă din primii ani de carieră științifică, profesorul a fost interesat de viziunea poetului Mihai Eminescu asupra artei, fapt materializat în teza de licență *Concepția lui Eminescu despre artă*, precum și în editarea celei dintâi culegeri de articole ale poetului pe această temă. Cartea *Despre cultură și artă*¹, apărută în 1970 sub îngrijirea profesorului Irimia, a fost vreme de peste un deceniu singura culegere de profil, antologiile ulterioare (între care cea mai cunoscută rămâne Mihai Eminescu, *Fragmentarium*, publicată în 1981) apărând mult mai târziu. Interesul publicului studios pentru această culegere a fost atât de mare, încât prin anii '80, chiar după ce apăruseră și alte ediții critice ale articolelor lui Eminescu pe tema artei, cartea editată de profesorul Irimia era încă extrem de căutată, însă devenise aproape de negăsit.

La aceste prime realizări în domeniul eminescologiei trebuie adăugată una dintre primele monografii savante asupra limbajului poetic eminescian, publicată de profesor, în 1979, sub titlul *Limbaajul poetic eminescian*² (la origine, teza sa de

¹ Mihai Eminescu, *Despre cultură și artă*, notă asupra ediției, comentarii, postfață de Dumitru Irimia, Iași, Editura Junimea, 1970, 314 p.

² Dumitru Irimia, *Limbaajul poetic eminescian*, Iași, Editura Junimea, 1979, 460 p.

doctorat). Cartea din urmă – care merita de multă vreme o reeditare – reprezintă una dintre primele abordări sistematic structuraliste a limbajului poetic eminescian. Cu această carte, ca și cu alte contribuții din domeniul lingvisticii³, al stilisticii⁴ și al gramaticii⁵, Dumitru Irimia s-a impus ca un cercetător profund îndatorat modelelor epistemologice structuraliste europene, modele aflate în mare vogă în deceniile șase-șapte ale secolului trecut în întreaga Europă. Trebuie spus și că, pe vremea publicării *Limbajului poetic eminescian* de către profesorul Irimia, adeziunea la structuralism în spațiul românesc nu era – așa cum s-ar putea crede în regimul democratic de astăzi – o chestiune simplă. Sociologismul vulgar, ideologizarea studiilor literare erau sechelele fostei perioade staliniste, de care cei mai mulți încă nu se eliberaseră în deceniul al șaptelea. Prin *Limbajul poetic eminescian* Dumitru Irimia a reușit o dublă performanță. A realizat una dintre primele cercetări moderne ale limbajului poetic eminescian, depășind simplele evaluări statistice (fără a le ignora nici pe acestea), ca și studiile descriptiv-pozitiviste, atât de la modă în abordările istoriei literare de pe atunci. Cealaltă performanță constă în refacerea legăturii cu una dintre primele cercetări timid structuraliste – deși nesistematice – ale limbii poetice eminesciene, respectiv cu lucrările consacrate lui Eminescu de D. Caracostea în perioada interbelică.

În volumul *Limbajul poetic eminescian*, se formulează, poate pentru prima dată într-un mod atât de explicit, chestiunea abordării cu maximum de eficiență a limbajului celui mare mare poet român de pe pozițiile foarte moderne pe atunci ale lingvisticii structurale. Perspectiva de studiu din această carte rămâne una puternic îndatorată așa-numitei stilistici funcționale – al cărei reprezentant de frunte în România D. Irimia a fost – perspectivă de care profesorul însuși se va distanța cu timpul, fără a o părăsi cu totul. Așa, de exemplu, în studiile consacrate operei eminesciene în ultimele două decenii, parte dintre ele intrând în *Dicționarul limbajului poetic eminescian* – lucrare de pionierat în cultura română – eminescologul ieșean devine mai eclectic sub aspect epistemologic, stilistica funcțională coabitând cu poetica structurală și critica genetică, dar și cu filosofia limbajului, filosofia artei, științele imaginarului și chiar cu hermeneutica. Mai precis, în deceniile din urmă, profesorul s-a arătat mai puțin interesat de puritatea metodei, fiind preocupat să nu altereze *adevărul cuvântului poetic*, pe care, singură, metoda nu-l livrează niciodată. Ca să ajungi la adevărul unei mari poezii e nevoie și de cultură, de multă cultură, dar și de tact, inspirație, putere de zăbavă în fața textului și o deosebită receptivitate la provocările limbajului poetic. Pentru cei care l-au cunoscut, ca profesor ori ca îndrumător al echipelor de cercetare a limbajului poetic eminescian, nu mai e nevoie să spunem cu câtă grijă și elevație sufletească se apropia profesorul de versul eminescian (pe care îl știa până în detaliu, cum prea puțin îl mai știi astăzi), cu cât tact își orienta discipolii și cu câtă dragoste recunoscătoare primea intuițiile pline de sens ale aceluiași. În fața textului poetic

³ Idem, *Curs de lingvistică generală*, Iași, 1978, 310 p.; 1986, 387 p.

⁴ Idem, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, 264 p.; idem, *Introducere în stilistică*, Iași, Editura Polirom, 1999, 279 p.

⁵ Ne limităm la a cita aici cea mai cunoscută dintre lucrări, reeditată în mai multe rânduri. Cf. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 1997 (1999, 2000, 2004), 543 p.; ediția a II-a, Iași, Polirom, 2005, 543 p.; ediția a III-a, Iași, Polirom, 2008, 605 p.

eminescian, ca și în fața oricărei opere de artă, cu profesorul Dumitru Irimia parcurgeai acel *katharsis* anterior (necesar) întâlnirii cu arta, despre care vorbea în stilul-i laconic cunoscut marele estetician și stilistician Tudor Vianu, la ale cărui cărți și concepții profesorul ieșean făcea adesea referință.

Întristat de multe ori, mai ales în cursul ultimilor ani de viață, de insuficienta pregătire și de tot mai precarul interes al studenților pentru propria lor formare, Dumitru Irimia nu s-a lăsat învins de noile stări de lucruri, continuând să fie coordonatorul și sufletul Colocviului Național Studentesc „Mihai Eminescu” (pe care l-a organizat vreme de peste trei decenii, cu o energie și o cheltuială de sine uriașe), demarând proiecte noi, formând echipe de cercetare a limbajului poetic eminescian, înființând Catedra Eminescu la Facultatea de Litere din Iași (imediat după anii '90), organizând mai în fiecare an Conferința Națională de Filologie „Limba română azi” (la Iași și la Chișinău) ori alte congrese și simpozioane, în țară ca și în străinătate (Italia, 2000).

Dacă despre cercetările și cărțile publicate de profesorul Irimia până în 1989 s-a vorbit destul de mult la vremea apariției lor, evaluarea contribuției sale la dezvoltarea lexicografiei eminesciene rămâne, în cea mai mare măsură, o sarcină de viitor pentru eminescologi, lexicografi și nu mai puțin pentru specialiștii în semiotică, poetică, stilistică ori hermeneutică.

În domeniul lexicografiei eminesciene, Dumitru Irimia poate fi socotit un creator de școală. A inițiat și coordonat cele șapte volume (deja publicate) ale dicționarului de concordanțe ale lexicului operei literare eminesciene (*Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume*⁶, două volume; *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume*⁷, patru volume; *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele prozei antume*⁸, un volum), precum și un lexicon al limbajului poetic eminescian, din care au apărut două volume (*Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice. I. Arte*⁹; *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice. II. Elemente primordiale*¹⁰). Acestea sunt doar două dintre marile proiecte de cercetare concepute și coordonate de profesor în ultimii ani de viață, reprezentând două contribuții de pionierat în domeniul lexicografiei de specialitate. Deși insuficient

⁶ *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume*, Dumitru Irimia (coordonator), în colaborare cu: Mihaela Cernăuți-Gorodețchi, Minodora Donisă-Besson, Mioara Săcrieru, Botoșani, Editura Axa, 2002, 1048 p.

⁷ *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume*, Dumitru Irimia (coordonator), în colaborare cu: Adina Hulubaș și Oana Panait, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2006, vol. 1-4, 2373 p.

⁸ *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele prozei antume*, volum apărut postum, sub dubla coordonare a lui Dumitru Irimia și Laurențiu Șoitu (la care au mai colaborat: Oana Panait, Mihaela Mocanu ș.a.), Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2009, 860 p.

⁹ *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice. I. Arte*, Dumitru Irimia (coordonator), în colaborare cu: Irina Andone, Odette Arhip, Lidia Bodea, Mihaela Cernăuți-Gorodețchi, Lucia Cifor, Minodora Donisă-Besson, Sebastian Drăgulănescu, Cristina Florescu, Ovidiu Nimigean, Valeriu P. Stancu, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2005, 246 p.

¹⁰ *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice. II. Elemente primordiale*, Dumitru Irimia (coordonator) în colaborare cu: Lucia Cifor, Livia Cotorcea, Sebastian Drăgulănescu, Petronela Găbureanu, Adina Hulubaș, Oana Panait, Valeriu P. Stancu, Sabina Savu, Diana Stoica, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2007, 297 p.

promovat pe piața cărții și în publicistica literară, *Dicționarul de concordanțe* s-a bucurat de câteva cronici de întâmpinare elogioase, dar parcă nici una atât de pertinentă, căci informată, precum cea semnată de academicianul Solomon Marcus. Redăm mai jos un pasaj mai larg din textul acestei cronici, pentru buna contextualizare și evaluare de fond a specificului unei asemenea realizări științifice: „Istoria dicționarelor de concordanțe realizate cu mijloace computaționale începe încă de la mijlocul secolului al XX-lea, dar nu trebuie neglijată nici istoria dicționarelor de frecvențe, și ele pe bază computațională. Astfel, în 1965 apare la Editura Mouton (Haga) *Frequency Dictionary of Romanian Words*, având ca autori pe A. Juilland, P. Edwards și I. Juilland, dicționar alcătuit după metode moderne, dar păcătuind prin faptul că se bazează exclusiv pe texte românești anterioare celui de al doilea război mondial, deci are în vedere o limbă română destul de diferită de aceea vorbită azi. Salutând efortul deosebit al echipei de la Iași și omagiind inițiativa mult regretatului Marian Papahagi, să observăm că în Occident dicționare de concordanțe pentru marii scriitori americani, englezi, germani, italieni sau francezi s-au realizat încă în deceniile al șaselea și al șaptelea ale secolului trecut. Rămăsesem una dintre puținele țări europene fără un dicționar de concordanțe pentru cel mai important scriitor al ei. Ieșenii au spălat această rușine. Dar nu ne putem opri aici. Este nevoie de o discuție critică profesionistă a tuturor dicționarelor Eminescu, de o nouă lectură a lor. Niciunul dintre ele nu cuprinde întreaga creație literară a lui Eminescu. Este nevoie apoi de o explicare a beneficiilor pe care le poate aduce un dicționar de concordanțe, prin modul în care orice eveniment local din opera scriitorului poate fi imediat raportat la o situație globală, deci la întreaga operă. Altfel, dacă exegeza eminesciană nu va beneficia pe măsură de noile achiziții lexicografice, vom fi într-o situație similară celeia în care ne-am aflat mereu în ultima vreme, atunci când, din incapacitatea de a elabora proiecte serioase, am ratat finanțări importante oferite de Uniunea Europeană. Se mai pune problema, la fel de urgentă, de a se elabora dicționare de concordanțe pentru toți marii scriitori români. Creangă, Caragiale, Arghezi, Blaga, Barbu, Rebreanu, Sadoveanu și atâția alții își merită dicționarele lor. Dicționarele de personaje din opera cutărui sau cutărui scriitor, la modă în ultima vreme, ar fi simple componente ale dicționarelor de concordanțe. Iată deci cât de vie este încă eminescologia, cât de multe mai sunt de făcut”¹¹. Ce-ar mai fi de adăugat la caracterizarea făcută de către distinsul savant bucureștean este că asemenea dicționare reprezintă niște instrumente indispensabile de cercetare în lumea modernizată deja a studiilor literare, pentru că ele teaurizează cuvintele cu toate contextele stilistico-gramaticale aferente. Bogăția și complexitatea limbajului din opera unui mare poet sunt redată cu mare acuratețe de asemenea dicționare, dar lucrările de acest tip nu pot intra cu șanse mari de reușită în sarcina unui singur om, indiferent de anvergura acestuia. Iată de ce atunci când pomenim de cele *șapte* volume ale *Concordanțelor limbajului poetic eminescian* sau de cele două volume de *Semne și sensuri poetice*, inițiate și coordonate de regretatul profesor Dumitru Irimia, nu putem să-i omitem pe colaboratorii săi, unii dintre aceștia foști studenți ori foști doctoranzi ai profesorului, ulterior, ajunși specialiști în diferite domenii ale cercetării literare. Amintim acest lucru și pentru a pune în evidență, alături de

¹¹ Solomon Marcus, „România literară”, nr. 4/2007.

calitatea de promotor și coordonator de proiecte, și calitatea de mentor pe care Dumitru Irimia a ilustrat-o cu strălucire prin discipolii săi, mai ales în domeniul eminescologiei.

În ceea ce privește celălalt proiect de cercetare a limbajului poetic eminescian, demarat și coordonat de Dumitru Irimia, proiect materializat în cele două volume ale *Dicționarului limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice, I. Arte, II. Elemente primordiale*, trebuie să spunem că nici acestea nu au avut parte încă de recepția pe care o meritau, deși nu au lipsit cu totul cronicile de întâmpinare¹² (unele dintre ele au apărut chiar în volumul anterior al *Studiilor eminescologice*¹³). Calitatea noastră de co-autor la cele două volume din urmă ne împiedică să emitem aici (și oriunde în altă parte) judecăți de valoare asupra lor. Ce putem spune este că dacă *Dicționarul de concordanțe* se impune prin dimensiunile și multiplele lui perspective de utilizare în cercetările ulterioare, cele două volume de *Semne și sensuri poetice* reprezintă două culegeri de studii monografice asupra marilor și micilor lexeme din două câmpuri fundamentale ale lexicului eminescian: *artele și elementele primordiale*. Utilizând lexemele și contextele înregistrate de *Dicționarele de concordanțe*, monografiile sau studiile semantice din cele două volume de *Semne și sensuri poetice* fructifică (critic și selectiv) rezultatele obținute de eminescologia anterioară, fără a rămâne la acestea. Noile achiziții din domeniile de vârf ale științelor literaturii, ale limbii și ale culturii, sunt de asemenea puse la lucru în interpretarea textului eminescian, mai mult sau mai puțin inspirat, în funcție de constituția intelectuală, culturală și hermeneutică a autorului articolului, ținta rămânând însă mereu o *hermeneutică integrală a sensului poetic*.

În final, nu putem să spunem, parafrazând un vers celebru, decât că „nu credeam” să ajungem să vorbim atât de repede despre profilul cultural-științific al eminescologului Dumitru Irimia în postumitate. Fără a nesocoti contribuțiile din alte orizonturi științifice, credem că lucrările din domeniul eminescologiei ale profesorului Irimia se vor detașa față de celelalte. Medaliile¹⁴, premiile¹⁵ și distincțiile primite¹⁶, pe când era încă în viață¹⁷, atestă și ele acest lucru.

¹² Cităm câteva dintre acestea: Livia Cotorcea, *Ce se mai întâmplă în eminescologie?*, „Convorbiri literare”, nr. 12, decembrie/2005; E. Enache, *Dicționarul limbajului poetic eminescian. I. Arte*, în „Studia Universitatis Petru Maior Philologia”, nr. 7/2008, Târgu Mureș; Viorel Nistor, *Dicționarul limbajului poetic eminescian. II. Elemente primordiale*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, nr. 2/2008.

¹³ Cf. Loredana Opăriuc, *Dicționarul limbajului poetic eminescian*, în: „Studii eminescologice”, vol. 11, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2009, p. 220-229; Amalia Voicu, *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice. II. Elemente primordiale*, în: *ibidem*, p. 230-232.

¹⁴ Medalia Eminescu, 2000, București: Medalia „Padre Pio”, 2003.

¹⁵ A se vedea, de exemplu, Premio Internazionale „Padre Pio” 2003 Insieme, conferit de Libera Università Cattolica Internazionale „Padre Pio” și Accademia Internazionale de Scienze e Arti „Padre Pio”, Italia.

¹⁶ A se vedea, de exemplu, Ordinul „Meritul Cultural în grad de Cavaler”, conferit de Președintele României prin Decretul nr. 128 / 11 martie 2004.

¹⁷ Nu am pomenit mai sus decât cele mai importante premii, distincții, medalii, dar profesorul s-a bucurat de recunoaștere și distincții din partea mai multor universități, precum titlul de Doctor Honoris Causa (acordat de către universitățile de stat din Chișinău, Bălți), primind mai multe diplome

Și încă un amănunt. În ultimele luni de viață, profesorul a fost implicat în mai multe proiecte eminescologice. Unul dintre ele a fost reeditarea volumului unui alt mare eminescolog dispărut dintre noi: Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Eminescu. Viața (Povestea unei vieți)*¹⁸. E măcar interesant, dacă nu simbolic, că tocmai acela care și-a umplut și împlinit viața prin cercetarea operei eminesciene să apună în nimbul unei alte glorioase povești de viață, întâmplător sau nu, chiar viața poetului pe care l-a venerat și slujit ca puțini alți eminescologi din zilele noastre.

La disparition d'un grand eminescologue: Dumitru IRIMIA

Un des plus réputés exégètes de l'œuvre de Mihai Eminescu, l'éminescologue Dumitru Irimia, est mort le 3 juillet 2009. Connu dans les cercles universitaires et scientifiques surtout grâce aux contributions dans le domaine de la grammaire roumaine et de la stylistique, le professeur universitaire de Iassy a consacré ses dernières décennies de vie à une activité qui lui avait marqué, d'ailleurs, les premières années de carrière scientifique et universitaire: la recherche de l'œuvre de Mihai Eminescu. Notre étude évoque, en grandes lignes, l'activité d'éminescologue de Dumitru Irimia, matérialisée en: multiples éditions critiques de l'œuvre (Mihai Eminescu, *Despre cultură și artă*, 1970; Mihai Eminescu, *Poezii*, 1994, 1997, 2000; Mihai Eminescu, *Opera poetică*, 1999, 2000, 2006); le volume d'auteur *Limbajul poetic eminescian* (1970); l'initiation et la coordination des sept volumes du dictionnaire des concordances du lexique poétique d'Eminescu (*Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume*, vol. I-II, 2002; *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor postume*, vol. I-IV, 2006); la projection et la coordination d'un dictionnaire de signes poétiques, dont seulement deux volumes ont été publiés (*Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice. I. Arte*, 2005; *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne și sensuri poetice. II. Elemente primordiale*, 2007).

*Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”
IAȘI, ROMÂNIA*

de excelență și medalii, inclusiv din partea Universității „Al. I. Cuza”, în care și-a desfășurat cu preponderență activitatea.

¹⁸ Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Eminescu. Viața (Povestea unei vieți)*, ediție îngrijită de Dumitru Irimia, prefață de acad. Dan Hăulică, Mănăstirea Putna, Editura Ieromonah Nicodim, 2009, 236 p.